

MIT I RELIGIJA

Celestin Tomić

Mitovi postaju opet moderni, posebno kad dolaze k nama iz istočnjačkih nekršćanskih sredina. U svom referatu J. B. Metz na kongresu u Louvainu u rujnu 1990, povodom 25. godišnjice poznate višejezične revije *Concilium*, koji je okupio veliki broj teologa iz svih krajeva kršćanskog katoličkog svijeta, kaže: Prije desetak godina kružila je krilatica koja je izricala osjećaje mnogih, posebno mladih: Isus — da, Crkva — ne. Danas se može reći, ne samo za kršćanstvo već i za religiju općenito, da kruži druga krilatica: Religija — da, Bog — ne. I možemo to dopuniti: Mit — da, Bog — ne. Taj se novi osjećaj za mit nameće kao zamjena za religiju ili kao oblik religioznosti koja se još može predložiti ili dopustiti ljudima. To se uvlači i u kršćanstvo, u nekim teologijama, te se osjeća nekako odsutnost Boga, koji je duša religije, u vremenima religije bez Boga.¹

Mit je bio središtem živih rasprava posljednjih stoljeća u filozofiji i teologiji. U filozofiji se nameće problem noetičke vrijednosti mita: mit je čista priča i prema tome suprotna istini, odnosno, drugo mišljenje, mit je jedan način iznošenja istine, »nosilac istine«. Prosvjetiteljstvo, racionalizam, pozitivizam vide u mitu čiste priče, izričaje religiozne naive i praznovjerja, izvan logičkih i racionalnih tokova, sve izmišljeno, ishitreno, djetinjasto, naivno. Istom u našem stoljeću odnos prema mitovima dobiva pozitivnu vrijednost, bilo kod filozofa, bilo kod teologa. Danas se u mitovima nazrijeva predznanstveno mišljenje; u njemu se stvarnost shvaća više intuicijom nego logičkim zaključcima, više slikovito nego pojmovno. Bilo bi to neka vrsta metafizike, da se otkrije zadnji smisao čovjekova postojanja, našega odnosa prema društvu, svijetu, kozmosu, nadasve, prema božanstvu.²

Religija je po svojoj definiciji skup mitova, obreda i zakona kojima čovjek želi uspostaviti odnos s božanstvom. Mit, obred i zakon su bitni i temeljni elementi religije. Mit je bio različno povezan s religijom. Dugo vremena se mit shvaćao kao vjerovanje u mnoštvo bogova. U novije vrijeme mit se može povezati i s jednobojštvom. Tako mnogobojštvo i jednobojštvo tumače se mitski. Konačno je kategorija mita proširena, osim na tradicionalne religije, i na religije imanacije, na razne ideologije. Tako se često mit poistovjećuje s religijom i religija jednostavno svodi na mitologiju.³

¹ Vidi izlaganje J. Metza, u *Jesus* 1 (1991), 84.

² B. Mondin, *Elementi e fondamenti della Religione*, Città di vita 4 (1990), 304. Vidi literaturu u G. Stählin, *mythos*, TW z. NT, IV, 770—771.

³ B. Mondin, nav. čl. 301.

Da bismo shvatili odnos mita i religije i ulogu koju ima mit u religiji, potrebno je znati što je mit. Da li je to maštovito pričanje, čista priča, izobličene stvarnosti, simbol, alegorija, ili mit upućuje na istinu i stvarnost? Je li mit fikcija, arbitrarna i hirovita, ili pjesnički opis tajnih i misterioznih događaja? Ili je to u biti istiniti način govora?

ŠTO JE MIT?

Otvorimo li leksikone, rječnike, enciklopedije imamo različite definicije. *Leksikon Minervin* mit definira: »Priča iz života bogova i heroja; proizlazi iz vjerovanja, da su sve prirodne pojave uzrokovane vrhunavnim bićima.«⁴ *Klaičev rječnik* kaže: mit je »priča, predajno vjerovanje starih naroda o podrijetlu svijeta, o prirodnim pojavama, o bogovima i legendarnim herojima.«⁵ *Leksikon JLZ* određuje mit: »Priča, kazivanje, predajno vjerovanje, izražava (u bajci, pjesmi) fantazijom prožeto magičko-religiozno predznanstveno mišljenje primitivnih naroda o postanku svijeta, prirodnim pojavama, bogovima, herojima.«⁶ Douglas Davies piše: Uloga mitova je »isticanje životnih pitanja i vrijednosti u životu društva o kojem je riječ. U njima su često dramatički prikazani važni problemi života i smrti, čovjekova postojanja i smisla života, njegova ponašanja kao građanina ili supruga, kao Božjeg stvora ili kao ratara, i tako dalje. Mitovi nisu ni znanstvene ni sociološke teorije o tim problemima. Oni su rezultat razmišljanja nekog naroda ili grupe o važnim pitanjima i problemima. Njihova uloga nije samo da daju teoriju života koja se može prihvatiti ili odbiti, već da iznude odgovor od čovjeka...«⁷ Turchi za mit kaže, da je »fantastična predodžba stvarnosti, spontano zacrtana razumskim mehanizmom.«⁸

Sve ove definicije iznose istinu, ali ne još potpunu. Naglašuju subjektivni vid mita, psihološki mehanizam koji ga proizvodi, a ne kažu ništa o objektu, o objavi božanstva u prirodi i povijesti kojoj mit želi biti izričaj. »Mitovi su povijesti koje se odnose na božanstva u njihovim odnosima s čovjekom i svijetom.«⁹ — Što je onda mit?

Semantički razvoj

Mnogo se raspravlja o etimologiji riječi mit. U grčkom se pojavljuje redovito u muškom rodu *mythos*, ali i u ženskom *mytha* ili u srednjem *mythar*.

Riječ se izvodi od *myô* — zatvoriti (oči). No, kako tog značenja nema u sadržaju riječi, općenito se odbija. Neki ga izvode iz *myeo*, što bi značilo poučiti, uvesti, drugi iz usklikla *my*. Međutim, danas se izvodi

⁴ *Leksikon Minerve*, Zagreb, 1936.

⁵ B. Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1966.

⁶ *Leksikon JLZ*, Zagreb, 1974.

⁷ Douglas Davier, *Religije svijeta*, enciklopedijski priručnik, Zagreb, 1987, 39.

⁸ N. Turchi, *Le religioni dell' umanità*, Assisi, 1954, 61.

⁹ N. Smart, *The Phenomenology of religion*, 81.

iz indoevropskog korijena *meudh-*, *mudh-* i značio bi *sjetiti se*, *nadati se*, *brinuti se*. U slavenskim jezicima: misliti, misao, pomisao, zamisliti... Bilo bi mu prema tome temeljno značenje: misao. To značenje se najbolje uklapa u semantički razvoj riječi.¹⁰

Temeljno značenje misao imamo u Homera, Euripida... Zatim u razvoju dobiva novo značenje: nakana, odluka, mišljenje, ideja, načelo, norma, savjet... Konačno izriče riječ koju netko izgovara: u smislu mišljenja, izreke, poslovice, odgovora, zapovijedi, naloga, prijedloga, obećanja, razgovora ili riječ kao vijest, poruku, pripovijedanje, povijest.

Mit iznosi ili istinitu povijest, događanje, stvarnosti ili samo glas koji kruži, ili neistinitu povijest i znači isto što i kaska, legenda, basna, bajka...

U misli grčkih filozofa i helenizmu

Za Platona je mit *logos* o bogovima, božanskim bićima, herojima, izlazak u onozemnost i onostranost.¹¹ Tako imamo povijest čudesnu, bajoslovnu. U filozofskoj misli mit označava često ideju. Konačno izriče duboki smisao neke stvarnosti i otkriva istinitu jezgru. Ipak s vremenom *logos* — riječ smatra se kao istinita povijest, a *mit* kao neistinita povijest. Tako se poklapa *logos* i *istina*, a s druge strane *mit* i *fikcija*.

Mit je prema tome pripovijedanje ili maštovito iznošenje stvarnosti. Nije fotografija stvarnosti nego fantastička predodžba. Nije povijest koja vjerno iznosi događaje, već povijest više-manje izmišljena (kao epos). Stoga je istina mita omeđena, iako mu je nakana da iznese istinito.

MIT I RELIGIJA

Mit izvorno, kao i poezija, nastaje neovisno o religiji. Ali ubrzo postaje sadržaj i temeljna baza u religijama. Stvara nosivi stup uz obrede i zakon. Mit postaje vlastiti jezik prirodnih religija, dok u prenesenom smislu i simbolu ulazi i u povijesne religije (židovstvo, kršćanstvo, islam). Transcedentnost se može izraziti logičkim pripovjedačkim jezikom ili mitskim, maštovitim.

Misaoni je jezik ili, bolje, logički diskurs — jezik grčkih filozofa. Mitski je jezik — jezik religioznog čovjeka koji želi izraziti višu stvarnost, apsolutno transcedentnu, Posve Drugoga, Boga. Znamo da su teofanije (bogojavljenje) i hierofanije (objava svetoga) uvijek posredne. Božanstvo se otkriva skriveno, zagonetno, nedostupno. Svaka objava božanstva je u isto vrijeme objava prisutnog i dalekog nedostupnog božanstva. Ono što se događa na ontičkoj razini ima svoj izričaj na gnoseološkoj i lingvističkoj razini. Mit stoga ne smijemo uvijek doslovno shvatiti; treba ga alegorijski protumačiti. Mit ne izriče »Sveto« već upućuje na »Sveto«, simbolizira ga.

¹⁰ Vidi G. Stählin, nav. čl, IV, 773.

¹¹ Platon, Republica 329.

Odnos mita prema istini i stvarnosti

Za neke je mit apsolutna areligiozna stvarnost. No, većina u mitu vidi pokušaj čovjeka da izrazi cjelovitost vizije koju ima u svom unutar-njem svijetu i o izvanjskom u određenom trenutku. To postaje vrhun-ska religiozna vrijednost. Platon upozorava da se životni doživljaj za-jedno s nadnaravnim može izreći samo u mitu. Mit u tom smislu ima visoku vrijednost; posebno ako se shvati kao simbol i protumači ale-gorijski; njime se može izreći predvremensko i nadvremensko.

Mit ima svoje duboke korijene u religioznom iskustvu. Oni postaju pjesničko ostvarenje. Čuvaju u sebi stvaralačku moć i poticaj na po-božnost. Platon kaže da pjesnik mora stvarati mitove, a ne razglabati.¹² Plutarh tvrdi: poznamo pjesništvo bez zvuka flaute i bez plesova, ali ne poznamo pjesništvo bez mitova.¹³

I filozof vidi u mitovima religiozne misli i zrijenje. Filozof je prijatelj mita i pridaje mu posebno mjesto. Platon se suprotstavlja onim mislio-cima koji preziru mitove, jer govore o onostranim stvarnostima, a što je područje vjere. U grčkoj filozofiji misli jedni tako u mitovima vide višu razinu religioznosti, dok drugi u njima otkrivaju alegorijsko tu-mačenje stvarnosti i »jezgru istine«. Stoa vidi u mitovima predfilozof-sko razmišljanje, simbole; Posidonij dublje zrenje i veliku religioznu vrijednost.¹⁴ Za druge je to carstvo priča, legenda i basna.

Mitovi imaju veliku ulogu u religijama misterija. U njima utemeljitelji i navjestitelji zaodjevaju svoju nauku u mitsko pričanje. Tako iznose religiozne istine, zakone grupe i etička načela.

Mit i povijest

Mit se uzima kao nešto što nije povijesno; u njemu neka zajednica otkriva svoje korijenje, kao izričaj svojih intuicija, osjećaja, doživljaja. Kad se međutim mit shvaća kao nešto što se protivi povjesnoj stvarnosti, istini u sebi, on gubi religioznu vrijednost.

Ipak se različito pristupa mitu. Za jedne mit izriče »stvarnost neuspo-redivo višu od svakog poimanja«,¹⁵ »ono što je u religioznom činu za-mišljeno kao apsolutno«,¹⁶ za druge je to samo masa zabluda koje se čuvaju u predaji. Za Platona su mitovi nešto važno da se u njima izrekne ona dublja, skrivena, božanska stvarnost koja se ne može izreći filozofskim riječima; za druge kao Aristotela, Epikura, Plutarha... mi-tovi su nevažni, nema u njima istine. U tom smislu je mit u starini kao i danas prihvaćen kao izraz pjesništva, religioznosti, filozofskog zrenja prirode, dok je za druge varka, bez »zrnca« istine, te ga obdaju s raz-umskog, filozofskog i etičkog vida.

¹² Platone, Phaedr. 229 c-e.

¹³ Navod u G. Stählin, nav. čl., 780.

¹⁴ Navod u G. Stählin, nav. čl., 784.

¹⁵ N. Berdjajev, *Die Philosophie des freien Geistes*, 1930, 90.

¹⁶ P. Tilich, RGG² IV, 363—370.

MITOVI I OBJAVA

Ako mit shvatimo kao nešto neistinito, lažno, nepovijesno, tada mitovi nemaju mjesta u objavi, koja je glas božanstva u prostoru i vremenu u jednom određenom i neponovljivom trenutku. Pa ipak, istraživači povijesti religije kao i današnji teolozi govore o mitovima u Bibliji. Stoga je veoma važno i odrediti značenje i ulogu mitova u Svetom pismu, odnos mita i objave.

Stari zavjet

U grčkom starom prijevodu Biblije (LXX) pojavljuje se riječ mit samo jednom u smislu riječ (Sir 20, 19). Mit je stran Starom zavjetu. Izrael ne podnosi mitove. Oni su politeistički i predstavljaju božanstva u odnosu s prirodom, a ne njihovo djelovanje u povijesti, što je značajka biblijske objave. Ipak, susrećemo mnoge mitske elemente u pjesničkim dijelovima Biblije kao i u povijesnim dijelovima. Ali sveti pisac ih »historizira«, tj. prenosi ih iz cikličkog tijeka, što je svojstveno mitovima, u povijest koju stvara i vodi Bog.¹⁷ Jednako se i apokaliptičari služe mitskim elementima iz prapovijesti da izraze eshatološka vremena. I u mudrosnoj književnosti se pojavljuje mitski element, dok se Mudrost prikazuje kao kćerka Boga.

U židovstvu rabini se služe slikama i predodžbama mitskim za studij i tumačenje Zakona. Ali nikada ne ulaze u pojedinosti, tako se gubi mitski sadržaj.

Novi zavjet

Evangelje je navještaj »veličanstvenih Božjih djela« (Dj 2, 11), u povijesti i vremenu. Ono je *logos*, navještaj povijesnih i istinitih događaja, »proročka riječ« (2 Pet 1, 19), iznosi proročka događanja. Mitovi su izmišljene priče, neistinite, lažne. Stoga se mit pojavljuje kao strano tijelo koje treba da zajednica izbacila iz svojeg organizma. Riječ *mythos* pojavljuje se samo u pastoralnim poslanicama i Drugoj Petrovoj.

Pavao upozorava svog ljubljenog učenika da zapovijedi jednoj grupi u Efezu da ne naučavaju drugih nauka i neka se ne zanose »beskrajnim bajkama i rodoslovljima« (1 Tim 1, 38). To nije predani nauk nego iskrivljuju Božji naum, promašili su i zastranili u praznorječje. To su zaista beskorisne i prazne riječi. U istom ga pismu upozorava da odbija odlučno svjetovne savjetovne i »bajblje priče« (1 Tim 4, 7), što je suprotno »riječima vjere« i »dobroj nauci«. To su »svjetovne priče« i nema ništa u njima s Bogom, s istinitim Bogom od kojega udaljuju. Povlači oštru crtu između svetog, istinitog, moralnog i nesvetog, neistinitog i nemoralnog što uče ti lažni učitelji.¹⁸ Naziva ih »bajbljim«. U po-

¹⁷ H. Gunkel, *Schöpfung und Chaos in Urzeit u. Endzeit*, 1921.²

¹⁸ I Grci vide vezu mitova s nemoralom i stigmatiziraju loš primjer koji daju bogovi. Tako cinici, stoici, epikurejci, akademici, peripatetici. Vidi G. Stählin, nav. čl. 795. To je više uočavaju Židovi i kršćani.

četku nema prizvuk pejorativni. Starice su spretne da pričaju priče, basne i bajke kojima djeluju odgojno na djecu. Ali ovdje se radi o onom što se naziva »trač« (ogovaranje, klevetanje), što može samo škoditi. U Drugoj poslanici zaklinje Timoteja: »Propovijedaj Riječ, uporan budi — bilo to zgodno ili nezgodno — uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom.« Nadolaze vremena kada ljudi »zdrava nauka« ne će podnositi nego će gomilati učitelje kako im godi ušima, od istine će uho odvrćati, a »bajkama« se priklanjati (2 Tim 4, 4). »Bajka« — *mythoi* s članom — upućuje da dobro poznaje heretičko učenje koje se protivi Riječi-logos, evanđelju, »zdravoj nauci« apostola. Božja riječ počiva na Riječi koja je tijelom postala. Ako se mit nadomjesti s logosom, sve je izgubljeno. Titu, pravom sinu po zajedničkoj vjeri, piše da oštro kara one koji prianjaju uz »židovske bajke« i propise ljudi (Tit 1, 14). Može ovdje uvidjeti izvorište ovih *bajka* — *mythoi*, a to je židovsko učenje o ljudskim propisima glede slavlja blagdana, čistoće..., o propisima Zakona.

Još jednom susrećemo riječ u Drugoj Petrovoj poslanici: »izmudrene priče« (1, 14). Pisac kao temelj i opravdanje apostolskog navještaja, posebno eshatološkoga, ističe osobni doživljaj: bio je »očevidac« preobraženog Gospodina, doživio je već predokus dolaska njegova u slavi; poziva se na »proročku riječ«, a ne na izmudrene priče kako to rade i čine heretici koji ugrožavaju zajednice. Već su stari Grci govorili da su mitovi izmišljotina. Njih su stvarali pjesnici, filozofi i svećenici pojedinih svetišta. Apolegeti će reći da su oni od demona izmišljeni da zavaraju i zavedu čovječanstvo. Pisac Druge Petrove ističe da su to izmišljotine heretika.

Izvorište heretičkih mitova

Neki oci vide izvor ovih mitova u grčkim mitovima o bogovima (sv. Ivan Krizostom). Ali ističu da su to izmišljene, neistinite, izmudrene bajke, priče da ugroze kršćanski navještaj. Tertulijan i Irenej vide ovdje gnostičku nauku Valentinijaca, koju zaodjevaju u priče. No, sve upućuje da se radi o židovskoj sredini, o židovskim »mitovima«, hagadijskom tumačenju Zakona i proroka pod ruhom pseudo-kršćanskog izlaganja. Poslanica Titu ih i naziva »židovske bajke«. Nazvane su »mitovima« da se ukaže prezir na tu lažnu nauku. Dakle, »mitovi« su u Novom zavjetu židovskog izvora; to su izmišljene, izmudrene priče, bajke, koje treba odbaciti.

Mit — istina i povijest

Već smo vidjeli da grčki mislioci imaju različito gledanje na mit i povijest. Za jedne je mit dublja istina religioznog sadržaja, za druge je lažna riječ, posvemašnja suprotnost istini. Tko traži istinu ne može se utjecati mitovima, što je izmišljena povijest.

To je snažno izrečeno u pastoralnim poslanicama. »Od istine će uho odvrćati, a bajkama se priklanjati (2 Tim 4, 4). Istina, stvarnost koja ulazi u povijest i božanska punina koja se objavljuje u Kristu postaje

tijelom. To je događaj božanski koji ulazi u povijest, a ne neka apstrakcija ili objektiviranje zemaljskih stvarnosti. U Novom zavjetu ne može se reći da neka riječ ili navještaj »sadrži istinu«, ako ne pripada povijesti.¹⁹

Rasprave o povezanosti mita i povijesti zauzimaju u novim teološkim proučavanjima značajnu težinu i važnost. Za R. Bultmanna Biblija je bitno djelo mitskog mentaliteta, ne samo Stari zavjet nego i Novi. I svaki povijesni događaj koji ima u sebi izvanredno i nadnaravno pokazuje se da to nije. Dosljedno, sve što je u Pismima čudesno, pripada mitskom. Drugi ispravnije vrednuju povijesnost Bibliji te ističu da se u Bibliji može govoriti o historizaciji mita, a ne i mitizaciji povijesti. U Starom zavjetu imamo historizaciju mitova uvodeći mitski jezik u povijest Izraela. Novi zavjet ide još dalje te sve mitove podlaže pod jedincatim povijesnim i neponovljivim događajem smrti i uskrsnuća Isusa Krista. I to je jedino prihvatljivo, ukoliko ostajemo još u vjeri kršćanskoj, ako Bibliju prihvatimo kao povijest spasenja.²⁰

BIBLIJA I MIT

Filon, židovski pisac, vidi bitnu razliku između Biblije i poganske religije. Poganska se religija temelji na mitovima, a Biblija na istinitoj povijesti. U Pismima ništa nije napisano slučajno ili na način mita. Sve se temelji na povijesti usmjereno cilju koji je Bog htio. A opet sam Filon tumači biblijsku povijest često alegorijski kao što suvremeni filozofi tumače mitove.²¹

Još više to vrijedi za Novi zavjet. Evanđelisti i apostoli temelje navještaj radosne vijesti na povijesti; svjedoci su Kristova događaja. Mitovi su bezbožni i nemaju mjesta u povijesnoj objavi. Ipak, navještaj evanđelja predaje se svijetu naviknutu na mitski izričaj. Stoga su se apostoli poslužili mitskim elementima da izraze navještaj evanđelja. No oni ih »historiziraju«, »pokrštavaju«, tj. prilagođuju danosti stvarnosti Kraljevstva Božjega.²² Uzimaju ih u analognom smislu, alegorijski. Značajno je da se i u židovskoj kao i ranokršćanskoj umjetnosti preuzimaju mitski elementi posebno u ikonografiji na grobovima pokojnika. Tu se pojavljuje Helios na vatrenom konju, glava Meduze, Eros, Psihe, Nike, posebno Orfej kao »vodič duša« koji ovladava divlju prirodu. Mitski se elementi uzimaju u alegorijskom značenju.²³ Uza

¹⁹ Vidi G. Stählin, nav. čl. IV, 793.

²⁰ O. Cullmann, *Il mistero della redenzione come storia*, Bologna 1962, 187.

²¹ Filon, Ep. ar., 168.

²² Vidi: W. Wrede, *Paulus* (1904); W. Bousset, *Kyrios Cristos* (1921²); J. Behm, *Geschichte und Geheimnis des N. T.* (1929).

²³ Vidi: F. Piper, *Mythologie und Symbolik der chr. Kunst I* (1847); J. Wilpert, *Die Malereien der Katakomben*, Roma, 1903; O. Wulff, *Altchr. und byzantische Kunst I* (1914); C. M. Kaufmann, *Hand. der christl. Archäologie* (1905); A. Maillay, *Abgöttern an Christl. Kirche*; Chr. Kunst 35 (1928—29).

sve to Crkva ostaje vjerna da Logos-Riječ Novog zavjeta nema ništa s mitovima, iako se i u Starom i u Novom zavjetu mogu naći neki rudimentalni oblici mita. Zašto?

Mit se shvaća kao basna, lijepa priča koja odgovara djetinjoj dobi kao što je roman bajka starije dobi. Dosljedno, mit odgovara djetinjstvu, a u zrelijoj dobi nalazi svoj izraz u tumačenju filozofa i religije misterija. Naprotiv u Bibliji od početka do kraja imamo stvarne događaje, koji su, istina, na prvim stranicama još nekako zaodjeveni u mitski govor, ali dobivaju punu zrelost u Isusu Kristu. No, uvijek ostaje ono bitno: što je Bog rekao i učinio.

U kasnijem se židovstvu mit shvaća kao parabola (prisposodba) — da se iznese dublja istina koja nije po sebi očita. Takav način koristan je i nuždan za svako religiozno naviještanje. U Novom zavjetu Isus upotrebljava parabole u izvornom značenju. U prisposodobama uzima događaje i stvarnosti ovozemnog života da slikovito iznese novinu i značenje Kraljevstva Božjega. Isus naglašava da će doći vrijeme kad im ne će govoriti u parabolama, nego će »otvoreno navješćivati o Ocu« (Iv 16, 25).

U starom kao i u modernom idealizmu mit je simbol, slika vječne istine, neovisan o povijesnom događanju i o osobi koja je nosi. Mitski simbol uspjeva da dade uvijek novi i uvijek dublji smisao, neiscrpiv odgovor posljednjih stvarnosti. Ali u kršćanstvu je središnji simbol križ, koji izriče povijesnu stvarnost i nipošto nije nešto romantično. Uz taj simbol ne može se povezati mit bilo koje vrste, jer bi tada besjeda križa bila »obeskrijepljena«, ispražnjena (1 Kor 1, 17), niti se može odvojiti od Isusa Krista, jer bez Krista križ bi bio besmislen znak, prazna riječ, čak poganski simbol. Stoga odlučno treba baciti izričaj drag u povijesti oblika »mit Kristov« kao nešto posve tuđe i strano.²⁴

Pokušaji da se mitu dade pozitivnu vrijednost i unese u Bibliju, posebno u Novi zavjet svode se na dva puta. Prvi put je da se mit uzme kao tumačenje stvarnosti višeg reda, koja je iznad i izvan čovjekovih zemaljskih stvarnosti. Tako A. Harnach piše: »Evandjelje u svojoj najdubljoj biti, tj. u svojoj povijesnoj stvarnosti, nije mit uz druge već Mit u svojem dovršenju«. Slično A. Jeremias: »Mitski stil kojim se služi istočno-armejski i istočno-helenistički svijet bio je jedini u stanju da dade literarni izričaj za onu nečuvenu transcenciju, koja je u Kristu postala stvarnost, upravo zato, što mit u tom simboličnom značenju unaprijed pretkazuje taj događaj na planu ideje.«²⁵

Ipak riječ mit dobiva ovdje novo značenje koje nema u povijesti. K tome je sama riječ mit dosta kontroverznog značenja. Konačno ako se upotrebi da se izrazi transcendentne stvarnosti, lako se riskira da se obezvrijedi povijesnost kršćanske objave. Može se govoriti o mitskoj

²⁴ Vidi G. Stählin, nav. čl., IV, 802; za ovaj odsjek vidi IV, 800—804.

²⁵ Navod u G. Stählin, nav. čl., IV, 802.

stvarnosti, ali kršćanstvo se temelji na Riječi tijelom postaloj. To je dodirna točka božaske stvarnosti s ljudskom poviješću, u kojoj božanski život u Kristu postaje siromašna i obična, mukotrpa i smrtna zemaljska povijest.

Drugi put kojim se želi unijeti mit u biblijsku stvarnost jest ono što je izrekao Martin Buber: »Evandjelje je najviši trijumf mita«. ²⁶ To može biti samo ako imamo u vidu subjektivni i objektivni vid mita. Mit nije samo instinktivna čežnja za Bogom iako se božanstvo u mitu različito shvaća; on počiva na stvarnoj objavi, iako još nejasnoj. U tom smislu možemo govoriti o »Kristovu mitu« u predkršćanskim religijama, kao čežnja i traganje za božanstvom i kao tajanstvena objava u prirodnim i donekle u povijesnim događajima. Bilo bi to ono »sjeme« Logosa o kojem piše sv. Ivan da »prosvjetljuje svakog čovjeka« (Iv 1, 9). O tim klicama i sjemenu raspršenom u svijetu opširno govore sveti oci. Teolozi poganske mitologije bili bi uz bok teolozima-prorocima kao različiti glasnici univerzalnog hoda prema otkupljenju, i to tako bliski da nas u prvi čas to može i zbuniti.

MIT I OBRED

Možemo reći da imamo prirodne i povijesne objave božanstva. Obje se izražavaju mitskim izričajima. Ali u prirodnoj hijerofaniji imamo više utjecaj mašte, dok u povijesnoj gotovo i nemamo. U povijesnoj imamo »historizaciju mita«, dok u prirodnim »historizaciju prirode«. ²⁷

Božanstvo, sveto, transcendentno koje se objavljuje u prirodnim ili povijesnim događajima, u mitovima se predstavlja, opisuje, navješta. To je još predmet misli, mašte, jezika. Ali, čovjek je *homo religiosus* i nije mu dostatan samo neki spomen, već nastoji da doživi ono što je u mitu isripovjedano. Čovjek se želi postaviti u intimni dodir s božanstvom, sjedinjujući se s njim, te sudjelovati u njegovu životu i veličanstvu. Želi posjećivati Boga i da Bog njega posjećuje. Nastoji da Bog djeluje u njemu. Da se Bogu predaje i dariva. ²⁸ Sve se to u obredima doživljava.

Obred je sveti čin, bitno vezan uz mit. Obred uprisutnjuje mit, aktualizira ga, a mit osvjetljuje obred i tumači ga. Oba imaju snažno simboličko značenje. Obred je sveti čin, mit je sveta riječ koja slijedi djelo i tumači ga. I obratno se može reći: čin osvjetljuje sveti govor, sveti tekst. ²⁹

Mit je model, uzrok svetog čina. Mit govori o onom što se zbilo prije svakog vremena kao i u vremenu i u prirodi, a obredi aktualiziraju ta događanja, posvema i djelomično. I mit i obred imaju simboličnu vriednost; oni su znak Božje prisutnosti među ljudima; punu objavu bo-

²⁶ M. Buber, *Die Chassidischen Büchen* 1928, 129.

²⁷ B. Mondin, nav. čl., 304.

²⁸ F. Heiler, *Le religioni dell'umanità*, I vol., Milano 1985, 187.

²⁹ G. Widengren, *Fenomenologia della religione*, Bologna 1988, 151.

žanstva svijet i čovjek ne bi mogli podnijeti.³⁰ Uvijek postoji opasnost da mit i obred izgube svoju simboličku usmjerenost. Mit se lako pretvara u jednu vrstu književnosti i grubog antropomorfizma, a obredi u praznovjerje, magiju, sakramentalizam.

Skup simboličnih radnji u obredu (riječ, pjesma, molitva, blagoslovi...) zovu se liturgija, javni čin zajednice. Ona ima svoja pravila i osobe koje o njima brinu.

Zaključak

Mit ne shvaćamo danas kao nešto negativno, pogansko, maštovito, puka priča, bajka, simbol. U mitu otkrivamo predznanstveno i predfilozofsko mišljenje čovjekove svijesti o njegovoj ograničenosti, otvorenosti prema vječnosti, o omeđenosti svijeta, njegova postojanja i djelovanja; svijest da u sebi i ovozemnosti nema svoj temelj nego u onostranosti, odnosno da čovjek nije samo vezan uz ovaj svijet već usmjeren prema onozemnom, svetom, božanskom.

Mit nije samo subjektivno religiozno mišljenje o postanku svijeta, prirodnim pojavama ili bogovima, nego se temelji na objektivnoj objavi svetoga, na hierofaniji u prirodi, što je temelj prirodne religije, i u povijesnim Božjim zahvatima, što je temelj objavljene povijesne religije.

Ipak se bitno razlikuju mit i objava. U mitu imamo cikličko poimanje prirode i povijesti; ono što mit kazuje nikad se nije dogodilo i uvijek se događa; nikad se to nije ostvarilo i uvijek se ostvaruje nadvremenski i nadprostorno; uvijek se to ponavlja. A opet, sadržaj mita se nikada ne ostvaruje. Naprotiv nadnaravna objava ostvaruje se u povijesti i u vremenu jednom i neponovljivo: jednom na određenom mjestu i u određeno vrijeme, i taj je povijesni trenutak neponovljiv.

Mit bez obreda bio bi nepotpun. Mit se ponovno oživljava u obredu. Tu se ostvaruje susret sa svetim, tajanstvenim, nedostupnim božanstvom. Čovjek se kao *homo religiosus* ne može odreći te svoje iskonske težnje. Stoga je i danas tolika potreba za mitovima i obredima u kojima se želi doživjeti prisutnost Boga.

MYTH AND RELIGION

Summary

There are two attitudes towards the myth: one considers it an illusion and a tale and the other a metaphoric expression of the truth about man and his destiny. The myth is frequently bound with religions. The Old and New Testament, however, shun and reject it.

³⁰ J. Schmitz, *Filosofia della religione*, Brescia 1988, 51; H. Blumenberg, *Arbeit am Mythos*, Frankfurt/M. 1979; K. Hübner, *Die Wahrheit des Mythos*, München 1985.